

CHLEBOM A SOLOU

**CENY POTRAVIN A
ZNÍŽENÁ DPH**

ZHRNUTIE

Zníženie sadzby DPH na ďalšie skupiny potravín je formou daňového stimulu voči spotrebiteľom, aj výrobcom potravín. **Je však nesprávne, ba priam naivné očakávať, že zníženie sadzby DPH povedie k alikvótnej zmene v koncových cenách dotknutých potravín.** V súčasnosti zažíva Európa rast cien potravín a keďže Slovensko je malá otvorená krajina, kde sú ceny potravín historicky citlivejšie ako je priemer EÚ, silný rast cien potravín zasiahol aj slovenských spotrebiteľov.

Prispievajú k nemu externé faktory, ako je rast cien niektorých komodít, ale aj domáce faktory. Medzi nimi dominuje najmä rast miezd. Relevantné inštitúcie predpokladajú pokračujúci rast cien potravín, ktorý bude prekonávať tempo celkovej cenovej inflácie. Dôvodom je aj pokračujúci rast miezd a najmä na začiatku roka 2020 možno očakávať ďalší skokový nárast najmä nízkych miezd kvôli zvýšenej minimálnej mzde a príplatkom. Túto tendenciu môže ešte posilniť nábeh nových dodávateľských kontraktov, či kolektívnych zmlúv so zamestnancami, ktoré budú zohľadňovať zmeny z roku 2019. **Je preto realistickejšie očakávať, že rozšírenie zníženej sadzby DPH na ďalšie skupiny potravín sa premietnu do pomalšieho rastu ich cien.**

Zisťovať zapracovanie zníženej sadzby DPH do cien nie je triviálna úloha a nie je možné prísť k relevantným výsledkom jednoduchým pozorovaním cien vo vybratých obchodoch. Cenové variácie na takejto vzorke sú príliš veľké. Je možné sa o takúto úlohu pokúsiť na úrovni celého trhu potravín pomocou rôznych štatistických a ekonometrických metód, nie je však možné spoľahlivo vyselektovať zapracovanie zníženej sadzby v rámci konkrétneho produktu, či konkrétneho obchodníka.

INESS, December 2019

Fotografia na obálke: Pixabay

Analýza bola vypracovaná s finančnou podporou Slovenskej aliancie moderného obchodu

ÚVOD

Hoci potraviny už dávno nezastávajú vedúcu úlohu v spotrebnom koši (potraviny a nealkoholické nápoje tvoria 17 % výdavkov, na prvom mieste je bývanie a energia s 26 %¹), spotrebiteľmi sú vnímané ako kľúčový statok. Za posledných 30 rokov dramaticky narástla pestrosť a dostupnosť ponuky potravín v slovenských obchodoch. Potraviny však zároveň patria k tovarom s najrýchlejšou cenovou konvergenciou (dobíhaním) smerom k cenovým priemerom v EÚ.

	2003		2018	
	Všeobecná hladina ²	Cenová hladina potravín	Všeobecná hladina	Cenová hladina potravín
EÚ 28	100	100	100	100
Česká republika	54,5	62	70,8	84
Maďarsko	57,4	65,2	62,4	84,5
Poľsko	51,7	55,6	57,4	69,2
Slovensko	49,1	60,5	70,2	93,8

Zdroj: Eurostat

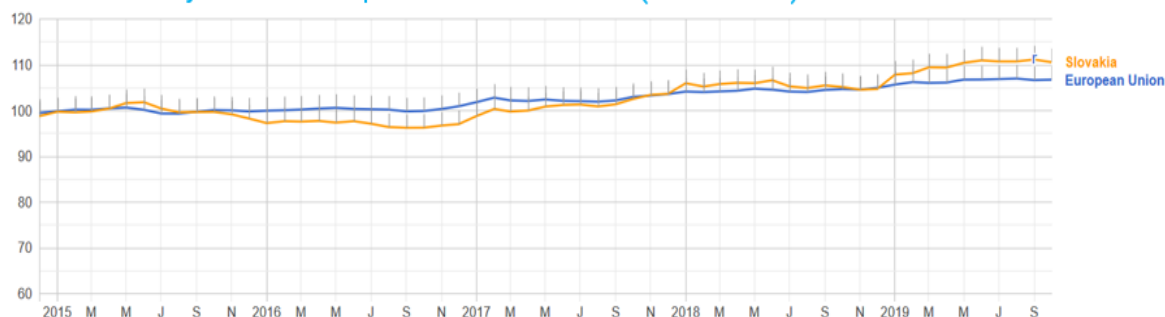
Ceny potravín majú významný mienkotvorný potenciál a tým motivujú politikov k rôznym regulačným zásahom, na základe ktorých môžu vznikať neprimerané očakávania ohľadom ich dopadov. Aktuálnou témou je najmä uplatnenie zníženej sadzby DPH na dodatočné skupiny potravinových tovarov. Pôjde len o potraviny, ktoré spadajú do umelo vytvorenej kategórie „zdravé“. Patria sem mliečne výrobky, ovocie a zelenina dopestované na Slovensku, ale aj ovocné a zeleninové šťavy či med³.

Cieľom tejto publikácie je čitateľovi priblížiť komplexný proces vzniku ceny na trhu a nemožnosť uplatniť mechanický prístup na odhadnutie cenového vývoja. V nasledujúcom texte preto postupne nazrieme na doterajší vývoj cien potravín, oficiálne odhady vývoja cien potravín, zastavíme sa pri cenotvorbe a cenovom vývoji niektorých základných nákladových položiek pri produkcii a predaji potravín. Samostatnú kapitolu venujeme vplyvu poklesu DPH na ceny.

Aktuálny a budúci vývoj cien potravín

Medzi rokmi 2015-2017 si slovenskí spotrebiteľia mohli užívať veľmi stabilné ceny potravín⁴, keďže tie sa v tomto období prakticky nemenili, dokonca mierne klesli (z hodnoty 100 na začiatku roka 2015 na hodnotu 96 na jeseň 2016). Podobný vývoj prebiehal v celej EÚ⁵.

Harmonizovaný index cien v potravinovom reťazci (2015 = 100)

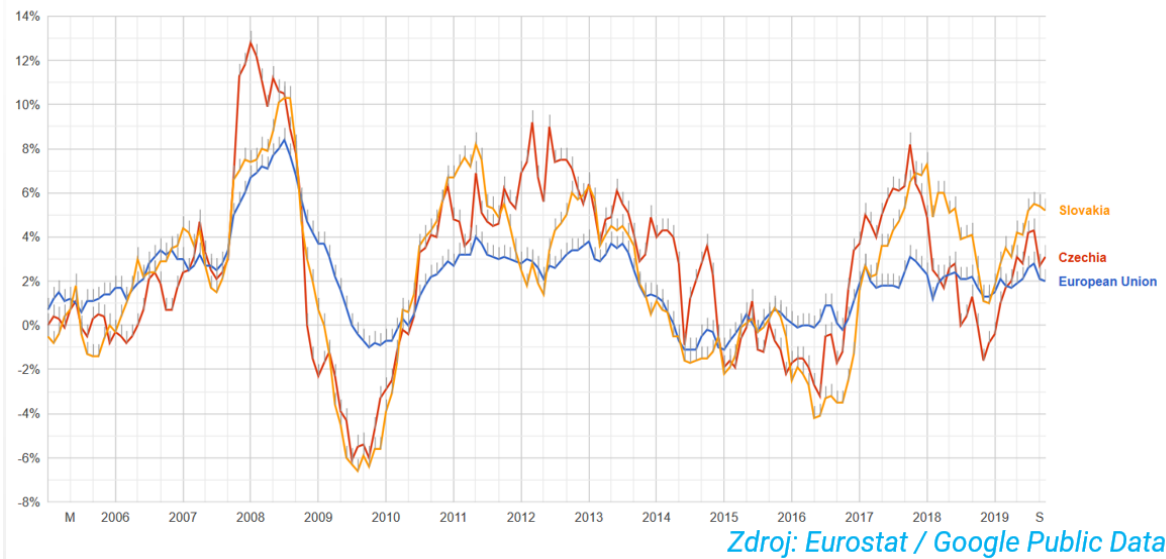

Zdroj: Eurostat / Google Public Data

Koncom roka 2016 sa však situácia začali pomaly meniť a ceny potravín rástli najskôr pomaly, od leta 2017 už rýchlejšie. Krajiny ako Slovensko, či Česká republika vykazujú vyššiu volatilitu (výkyvy) cien v porovnaní s celou EÚ, ako možno vidieť na ďalšom grafe⁶. Pokles aj rast cien je výraznejší. V októbri 2019 tak medziročná zmena

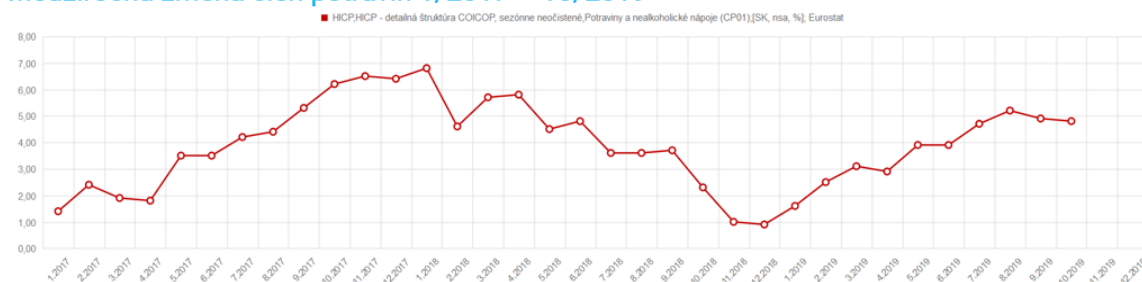
na Slovensku dosiahla 5,2 %, kým v EÚ to boli len 2 %.

Medziročná zmena cien v potravinovom reťazci

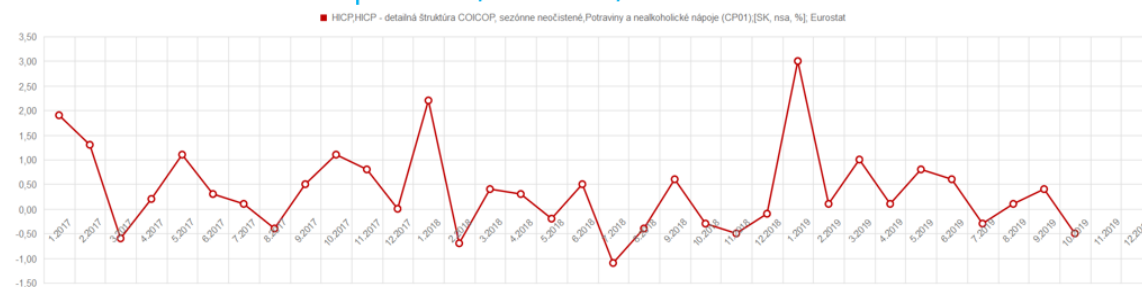

Môžeme použiť aj dáta Eurostatu⁷ o vývoji cien potravín a nealkoholických nápojov. Na prvom grafe sú medziročné zmeny, na druhom medzimesačné. V posledných mesiacoch vidno výrazný medziročný nárast až k úrovni 5 %.

Medziročná zmena cien potravín 1/2017 – 10/2019

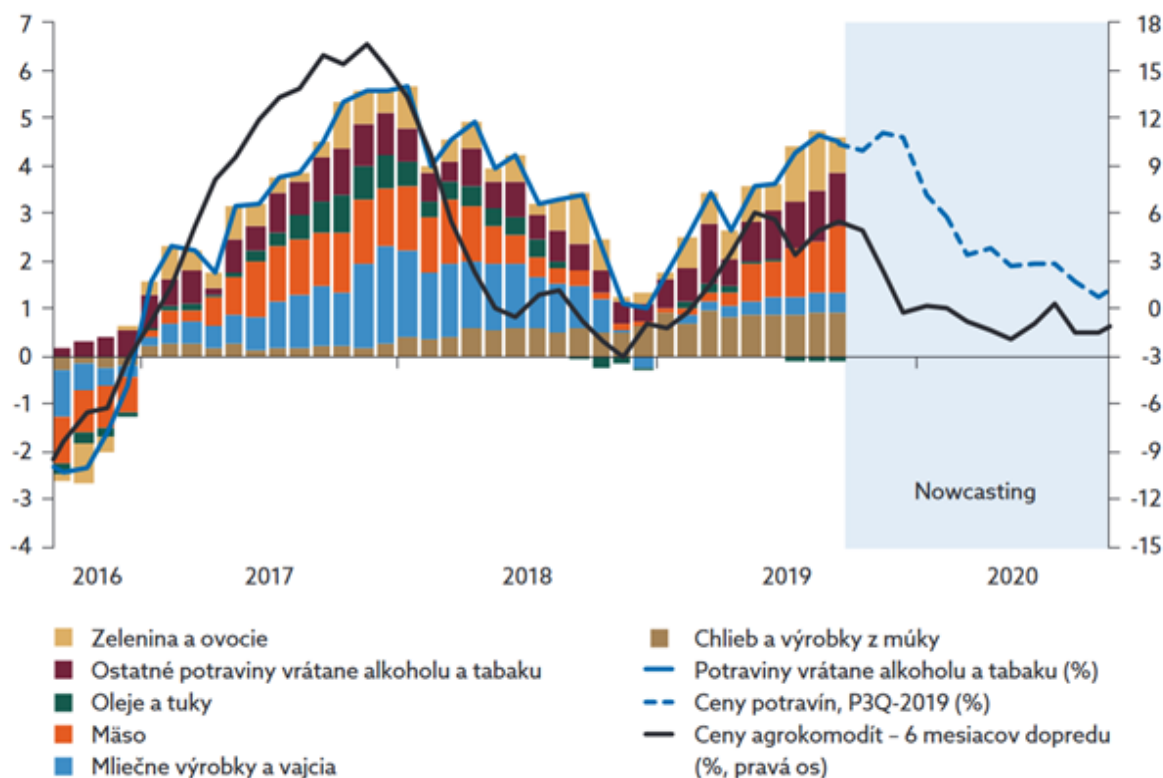
Medzimesačná zmena cien potravín 1/2017 – 10/2019

Zdroj: Eurostat / Google Public Data

Medzimesačné nárasty sú však skôr mierne. Výrazný medziročný nárast tak môžeme čiastočne pripísať tomu, že porovnávame údaje s rovnakým obdobím roka 2018, kedy ceny skôr stagnovali, až klesali (pozri aj graf vyššie). Zároveň to ale značí, že aktuálne stúpajúce náklady (viď ďalšie kapitoly) sa momentálne do cien zapracovávajú pomaly. Národná banka Slovenska (NBS) sa k cenám potravín vo svojom októbrovom komentári⁸ vyslovila nasledovne: „Ceny potravín vrátane alkoholu a tabaku pokračovali v raste nad 4 %. V aktuálnom vývoji sa premieta domáci rast nákladov práce a externé faktory pôsobiace na vývoj cien mäsa. Vyššie mzdové náklady pôsobia najmä na rast cien pekárskych výrobkov. Rast cien mäsa je ovplyvnený nerovnováhou medzi ponukou a dopytom na trhu s bravčovým mäsom.“ Ako vyplýva z nasledujúceho grafu, významným prispievateľom k rastu cien boli okrem mäsa aj mliečne výrobky a vajcia a od konca roku 2018 v čoraz väčšej miere aj pekárské výrobky.

Štruktúra vývoja cien potravín (medziročný rast v %, príspevky v p. b.)

Zdroj: ŠÚ SR a výpočty NBS

NBS predpokladá pokračujúci trend rastu cien potravín, avšak so spomaľujúcou tendenciou od začiatku roka 2020. V novembrovom komentári⁹ k tomu konštatuje: „Domáci rast nákladov práce ovplyvnený zvýšením minimálnej mzdy a príplatkov by mal tlačiť na ceny výrobkov z múky aj v nasledujúcom roku. Rast cien mäsa je ovplyvnený najmä externými faktormi. Odznenie ponukového šoku je možné očakávať až v nasledujúcom roku.“

Septembrová prognóza¹⁰ Inštitútu finančnej politiky pri Ministerstve financií SR (IFP) predpokladá takisto zmiernenie rastu cien potravín, avšak pre roky 2020-2022 by mali ceny potravín podľa ich prognóz naďalej rásť oveľa rýchlejšie ako bude celková inflácia v ekonomike.

Medziročné rasty zložiek inflácie

	2018	2019	2020	2021	2022
HICP	2,5	2,5	2,1	2,2	2,3
CPI	2,5	2,5	2,1	2,2	2,3
Regulované ceny	1,3	3,6	1,6	0,2	0,2
Jadrová inflácia	2,7	2,1	2,3	2,6	2,8
Ceny potravín	4,2	4,1	3,6	3,1	3,0
Čistá inflácia	2,4	1,8	1,9	2,5	2,8
Pohonné hmoty	7,3	-3,2	-4,5	-2,0	-0,9
Služby	3,0	2,8	2,7	3,5	4,0
Tovary	1,3	1,4	1,7	2,0	2,0

Zdroj: IFP

Nákladové položky pri produkcii a predaji potravín

Vývoj cien jednotlivých nákladových položiek pri výrobe a predaji potravín má jednu z rozhodujúcich úloh (pozri aj ďalšiu kapitolu) pri formovaní koncových cien potravín. Môžeme ich rozdeliť na niekoľko skupín:

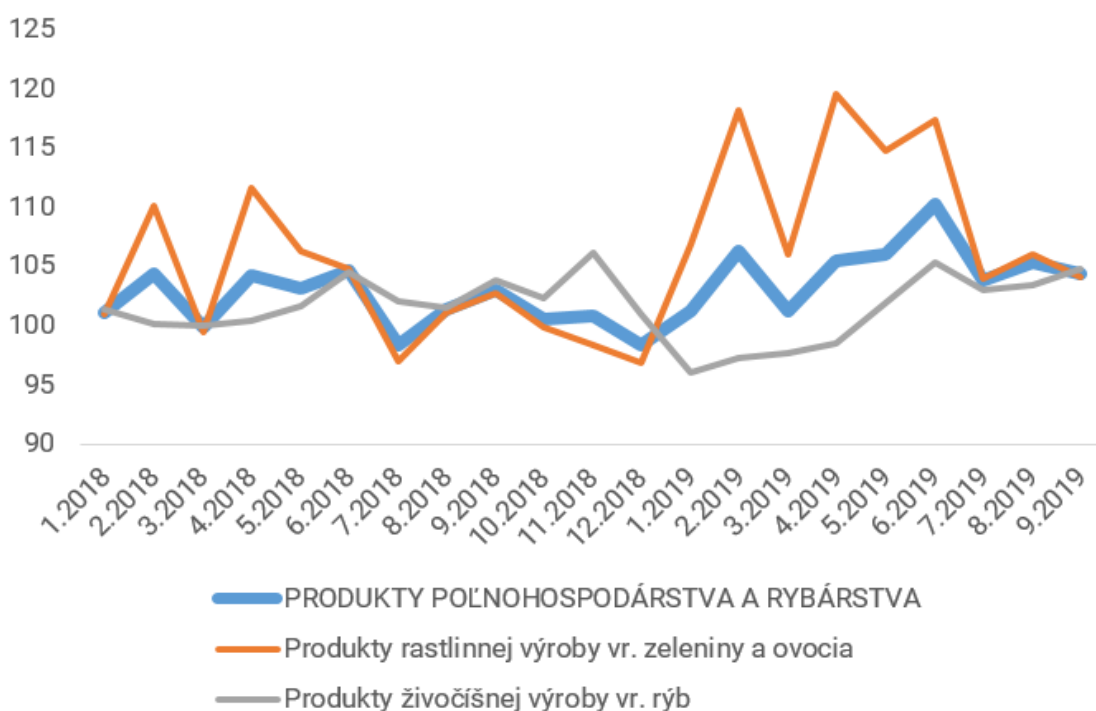
- Vstupný materiál (jednotlivé komodity pri potravinárskej výrobe, tovary určené na predaj pri maloobchode). V prípade maloobchodu tvoria náklady na nákup tovaru tri štvrtiny tržieb¹¹.
- Osobné náklady. V prípade maloobchodu sa osobné náklady pohybujú v rozmedzí 7-15 % tržieb, ale napríklad v pekárstve 25 % a viac¹².
- Náklady na energie (okolo 1 % z tržieb¹³ v maloobchode, vo výrobe bude podiel o niečo vyšší)
- Iné (rôzne položky)

V maloobchodnom predaji tak z dlhodobého hľadiska existuje veľmi obmedzený priestor pre ovplyvňovanie cien potravín (viď nasledujúca kapitola). Dlhoročná optimalizácia nákladov na predaj vyčerpala možnosti znižovania cien, poslednou položkou v rukách obchodníka, ktorá môže teoreticky znížiť cenu, je zisková marža. V roku 2018 bola nevážená priemerná zisková marža pre 4 najväčšie reťazce (ktoré pokrývajú cca 80-90 % trhu s potravinami) 4,5 %, priemer za roky 2011-2018 je 4,18 % .

Ceny poľnohospodárskych komodít

Štatistický úrad zachytil od prelomu rokov 2018/2019 pomerne intenzívny nárast cien poľnohospodárskych komodít. Kým v priebehu roka bol cenový kôš komodít stabilný, v lete 2019 vystúpili ceny zhruba o 10 %. Hlavný nárast bol najmä pri rastlinných komoditách, kde dosiahol viac ako 20 % (12/2018 – 4/2019)

Index cien poľnohospodárskych výrobkov (2015 = 100)

Zdroj: Štatistický úrad

Posledné údaje sú v čase písania tejto analýzy zo septembra 2019. Oproti septembru 2018 boli ovocie a zelenina drahšie o 6 %, olejiny o 5 % a zemiaky až o 37 %. Cena kravského mlieka však vzrástla menej,

Komodita	Zmena ceny 9/2018 – 9/2019
Obilniny	-3.0%
Zemiaky	36.7%
Olejnaté semená a plody	4.6%
Cukrová repa	0.5%
Zelenina	5.7%
Ostatné ovocie	6.1%
Jatočný hovädzí dobytok vrátane teliat	1.0%
Mlieko kravské surové spolu	2.2%
Ošipané jatočné	9.9%
Jatočné ovce a jahňatá spolu	-2.9%
Mlieko ovčie surové	0.2%
Jatočná hydina	-0.6%
Vajcia slepačie konzumné	-4.4%
Ryby živé	6.3%
Zdroj: Štatistický úrad	

ako je odhad rast indexu CPI za rok 2019, rovnako ceny jatočného dobytku. Nárasty sa nevyhli ani viacerým živočíšnym komoditám.

Slovenské ceny agrokomodít do istej miery nasledujú európske a svetové trhy. Aj tu môžeme sledovať veľké zdanlivo protichodné cenové posuny oboma smermi v pomerne krátkom čase. Októbrová správa¹⁵ Európskej komisie uvádza pre EÚ28 medziročne 32 % nárast cien tvrdej pšenice, (ale 13 % pokles mäkkej), 49 % nárast cien odtučneného sušeného mlieka (ale 26 % pokles ceny masla), 13-20 % nárast cien jednotlivých druhov ryže, či 32 % nárast cien bravčového mäsa (ale 6 % pokles cien hovädzieho).

Osobné náklady

Kým ceny komodít sú do značnej miery ovplyvnené globálnymi cenami, osobné náklady sú do väčšej miery ovplyvnené domácou situáciou. Ovpľyňuje ich ako výkonnosť ekonomiky (resp. trh práce), tak regulačné prostredie (minimálne mzda, minimálne príplatky, rôzne plnenia povinne spojené so zamestnaneckým pomerom, regulácie výroby potravín).

Prognóza mzdy vo vybraných sektoroch ekonomiky ESA 2010

	2018	2019	2020	2021	2022
Verejná správa	6,7	12,6	8,2	5,4	4,0
Trhové služby	6,0	6,3	3,6	4,7	4,9
Priemysel	5,5	5,8	3,9	5,3	5,2
Stavebníctvo	7,0	5,5	3,8	4,8	4,7
Mzda	6,4	7,4	4,7	5,1	4,8

Zdroj: IFP

Zrýchľujúci sa rast priemernej mzdy v slovenskom hospodárstve je verejne diskutovaným faktom. Priemerná

nominálna mzda za 1. polrok 2017 narástla oproti predchádzajúcemu obdobiu o 4,2 %, za prvý polrok 2018 o 6,4 % a za prvý polrok 2019 až o 8,4 % oproti prvému polroku 2018. Podľa aktuálnych prognóz (IFP, september 2019¹⁶) by mali nominálne mzdy aj v roku 2020 pokračovať v síce miernejšom, ale naďalej výraznom raste.

Podobne agentúra Grafton očakáva za rok 2019 nárast miezd 6-8% a v roku 2020 nárast 5-7%¹⁷. V oblasti maloobchodu podľa Štatistického úradu narástla mzda medzi septembrom 2018 a septembrom 2019 (posledný dostupný údaj) o 6,3% a v oblasti priemyselnej výroby o 5%.

Výrazný skokový nárast miezd sa udeje automaticky v januári 2020, keďže prichádza k zvýšeniu minimálnej mzdy z 520 na 580 eur, čo predstavuje nárast 11,5 %. Toto zvýšenie sa premieta aj do príplatkov ku mzde, ktoré sú na minimálnu mzdu naviazané. Príplatky vzrastú nasledovne:

Príplatok	Zaradenie zamestnanca	Nárast hodinového príplatku od 1.1.2020
Noc	Bez rizika	+ 0,13 €
	Riziko	+ 0,18 €
Sobota	Bez rizika	+ 0,18 €
Nedeľa	Bez rizika	+ 0,34 €

Tento nárast bude mať priamy vplyv na maloobchod (kvôli prevádzke cez víkendy). Ak osobné náklady vzrastú o takmer 12 %, tak pri priemernej 10 % váhe osobných nákladov to predstavuje rast celkových nákladov o 1,2 %. Pri veľmi nízkej hrubej marži okolo 4 % na vysoko konkurenčnom trhu sa dá predpokladať vysoký prenos tohto rastu do cien. Nárast miezd sa pochopiteľne prejaví aj v potravinárskej výrobe (práca cez víkendy a v noci, napr. pekárne, kde osobné náklady presahujú 20 % tržieb). Skokové zvýšenie sa pritom udialo aj v máji 2019 a v januári 2019.

Mzda nie je jediným nákladom, do osobných nákladov vstupujú aj iné položky. Príkladom z roka 2019 sú rekreačné poukazy, ktoré skokovo zvýšili náklady na zamestnanca až o 23 eur mesačne. Jedným z príkladov na rok 2020 môže byť zavedenie 5-týždňovej dovolenky pre rodičov mladších ako 33 rokov. Podľa výpočtov portálu cenazamestnanca.sk¹⁸ vzrastie náklad na mladého zamestnanca so mzdou 750 eur o 2,1 %.

Energie

Po dlhom období relatívne nízkych cien nastal za posledné dva roky nárast burzových cien, najmä v prípade elektriny. V prípade domácností a malých podnikov¹⁹ sú ceny elektriny a plynu regulované, aj tu sa však odvíjajú od cien na Pražskej energetickej burze. O zmenách cien rozhoduje však Úrad pre reguláciu sieťových odvetví (ÚRSO) na základe historických burzových dát, ku zmenám cien tak prichádza skokovo.

Pre rok 2020 sú od 1.1.2020 ohlásené²⁰ nasledujúce zmeny cien energií:

- Nárast koncových cien elektrickej energie pre malé podniky +7,15 %.
- Nárast ceny zemného plynu pre domácnosti a malé podniky o 3,95 %.
- Nárast vodného a stočného o 1 %.
- Nárast cien tepla pre domácnosti v priemere o 1,9 % (pre právnické osoby neuvedené²¹).

Nutné je dodať, že vzhľadom k predvolebnému obdobiu je možné, že dodávateľmi a distribútormi požadované nárasty cien boli posudzované veľmi prísne. Samotný ÚRSO k tomu poznamenal „Úrad vzhľadom k nárastu cien komodít na burzách (medziročné nárasty: elektrina +28,1 %, plyn +8,58 %) určil pre slovenské domácnosti a malých podnikateľov na rok 2020 maximálne ceny energií. Platí, že keby úrad v plnej miere zohľadnil iba návrhy od dodávateľov, priemerná cena energií by pre slovenské domácnosti stúpila výrazne viac, napríklad v prípade elektriny by to bolo +14,64 %.“ Je tak pravdepodobné, že ceny energií (najmä elektriny) v neregulovanom segmente (väčšie podniky) narastú väčším tempom než vyššie spomenuté hodnoty.

Iné

Medzi ďalšie náklady, ktorým hrozí v krátkej dobe zvýšenie, môžeme zaradiť napríklad miestne dane a poplatky. V nedávnej minulosti bol zavedený tzv. poplatok za rozvoj, ktorý postihuje najmä investičnú výstavbu (nové výrobné prevádzky a obchody). Od nového roka sa očakáva razantné navýšenie dane z nehnuteľností najmä pre podnikateľské subjekty, ktorým si chcú samosprávy kompenzovať náklady plynúce zo sociálnych balíčkov. V niektorých prípadoch sadzby pre podnikateľov narastú aj o 100 %²². Najmä maloobchodné prevádzky majú pomerne veľkú priestorovú náročnosť a relatívne nízku pridanú hodnotu generovanú na meter štvorcový, takéto zvýšenia budú predstavovať preto značné náklady.

Ako vznikajú ceny potravín

V posledných rokoch stúpa snaha regulovať koncové ceny rôznych tovarov a služieb. Táto snaha je vážnym zásahom do slobody podnikania. **Nie je to však len problém morálny, ale aj ekonomický. Cenový systém predstavuje kľúčový spôsob signalizácie nedostatku a prebytku na trhu, rozhoduje o umiestňovaní vzácnych zdrojov, o rozvíjaní investícií a naopak o utlmovaní neperspektívnych činností. Obmedzovanie voľnej tvorby cien nevyhnutne vedie k nezamýšľaným dôsledkom a zníženej trhovej efektívnosti.** ňnou je zasiahnutý nielen obchodník, ale aj jeho zákazník a dodávateľ. Snaha umelo ovplyvňovať ceny povedie k vyšším cenám pre zákazníkov, ale aj k tomu, že obchodníci budú nútení upravovať svoju ponuku, meniť dodávateľov, či hľadať iné spôsoby naplnenia dodávok, napríklad vlastnou výrobou, alebo spoluprácou.

Na verejnosti a neraz aj u mnohých odborníkov panuje pomýlená predstava, že ceny vznikajú mechanisticky („účtovne“) – vezmú sa hodnoty nákladových položiek (napríklad múka, elektrina, platy), k tejto sume sa prirátá nejaká zisková marža a koncová cena je na svete. Tento pohľad v sebe obsahuje hneď dva omyly.

Po prvé, nákladové položky nie je možné priradiť ku finálnemu produktu len jediným spôsobom. Čiastočne môžeme metódu jednoduchého priradenia nákladov podľa spotreby použiť pri vstupných komoditách, napríklad rozpočítaním gramov múky na jednotlivé kusy pečiva. Aj tu však vyvstáva otázka, ako priradiť k jednotlivým kusom pečiva náklady na múku, ktorá sa napríklad poškodí v sklade a je nutné ju vyhodiť. Spôsobov môže byť viacero a je na účtovnej stratégii, akú výrobca, či obchodník zvolí. Ešte väčšie možnosti sa otvárajú pri priradovaní spoločných nákladov, napríklad na zamestnanca, vykurovanie, alebo náklady na kapitál (úroky). Z rovnakého mixu nákladových položiek je možné vyrábať rôznu výšku nákladov pre jeden a ten istý produkt a pritom všetky budú korektné. Zároveň platí, že ceny v dodávateľských vzťahoch, ale ani mzdy sa nemenia priebežne zo dňa na deň, ale v dlhších intervaloch, ako je začiatok mesiaca, kvartálu, alebo roka. Nákladové zmeny tak prichádzajú skokovo, ale u každého účastníka trhu v inom momente.

Po druhé, náklady sú len vodiacou čiarou pre ceny. Ak výrobca či obchodník dlhodobo predáva za menej, ako sú jeho náklady, nedosahuje zisk a skrachuje (vo svete máme ale príklady výrobcov, ktorí dokážu vďaka dotáciám od investorov dlhodobo prežívať aj s podnákladovými cenami – príkladom je výrobca automobilov Tesla). Aktuálnu cenu však určuje stret ponuky a dopytu a marketingová stratégia výrobcu, či obchodníka. V potravinovom obchode sú jednotlivé položky predmetom rôznych marketingových akcií (ktoré sú vďaka letákom známe asi všetkým nakupujúcim), no aj bez akcie môže cena jedného produktu slúžiť ako marketingový nástroj na predaj iného produktu. Cena výrobku sa môže dynamicky meniť v závislosti od dátumu, ale vďaka vernostným programom už aj v závislosti od jednotlivého zákazníka, keďže zákazník môže dostať personalizovanú akciu (napríklad prostredníctvom mobilnej aplikácie).

Ako príklad uveďme maslo o hmotnosti 250 gramov. Ceny 250 gramového masla značky A sa behom jedného dňa v štyroch rôznych predajniach rôznych reťazcov vyskytovali²³ v cenách 1,39 €/ 1,49 €/ 2,68 € / 2,9 €. O

týždeň neskôr maslo, ktoré pôvodne stálo 1,49 €, stálo v tej istej predajni 2,79 € (ukončenie predajnej akcie). Maslo značky B sa v predajniach jedného reťazca predávalo za 3,69 €, ale po predložení vernostnej karty stálo 2,29 €. To isté maslo B stálo v predajni iného reťazca 2,69 €. Pri zakúpení 2 kusov a predložení zľavového kódu z mobilnej aplikácie sa cena nákupu dvoch masiel znížila o 1,2 € (kusová cena 1,49 €).

Tento príklad demonštruje, že na trhu neexistuje niečo ako „objektívna“ cena, ktorú by bolo možné sledovať a merať. Pri štatistických meraniach sa využívajú priemerné ceny z opakovaných nákupov, ich výpovedná hodnota pre jednotlivca je však nízka²⁴, slúžia na makro účely.

Zmyslom podnikania je hľadať takú cenu, ktorá bude dlhodobo generovať čo najvyššiu návratnosť vloženého kapitálu. Každý podnikateľ by chcel maximalizovať predajnú cenu a zároveň minimalizovať náklady. Tieto možnosti sú však obmedzené mantinelmi konkurencie – vysoké ceny prichádzajú na úkor trhového podielu. Toto obzvlášť platí v prostredí rýchloobrátkového maloobchodu, ako sú potraviny. Panujú v ňom obmedzenejšie možnosti odlíšiť sa značkou a získať dodatočnú maržu za prémiovosť, ako tomu je napríklad v prípade oblečenia.

Vplyv zmeny sadzby DPH

Od 1.1.2016 bola na vybrané potraviny v Slovenskej republike uplatňovaná znížená sadzba DPH vo výške 10 %. Zníženie DPH na potraviny je formou daňového „stimulu“ pre spotrebiteľov, najmä nízkopríjmových, ktorým potraviny z mesačného rozpočtu ukrajú relatívne najviac. Rovnako je stimulom pre domácich výrobcov potravín a obchodníkov, vďaka zníženej atraktivite cezhraničných nákupov.

Toto zníženie sa od začiatku stretalo so skepsou na oficiálnych miestach, ktorá sa následne preniesla na spotrebiteľov. IFP vydal v auguste 2015 štúdiu, v ktorej odhadol prenos zníženia DPH do cien na zhruba tretinu²⁵. Táto štúdia následne výrazne rezonovala aj v médiách²⁶. Podľa štvormesačného prieskumu spoločnosti Stafno z prelomu rokov 2017 a 2018 ž 89 % obyvateľov Slovenska si myslí, že cena základných potravín sa po znížení dane z pridanej hodnoty (DPH) na ne vôbec nezmenila²⁷. Jedným z dôvodov je aj to, že spotrebiteľ nemá možnosť vidieť celú dynamiku cenotvorby a nevidí sily, ktoré v rovnakom čase, keď zníženie sadzby DPH tlačí ceny dole, zase tlačia ceny opačným smerom.

Fakty však nakoniec boli opačné. Zníženie sadzby DPH na niektoré potraviny sa prakticky kompletne prenieslo do ich cien, ako konštatoval vo svojej štúdii ekonóm Martin Hudcovský z EUBA²⁸. „Výsledky hovoria, že intenzita prenosu poklesu dane z pridanej hodnoty na potraviny sa prejavila takmer v plnej sile. Vážný pokles cien vybraných potravín dosiahol úrovne -7,9 %, čo je bezprecedentný prenos redukcie sadzby, aký pri predchádzajúcich zmenách sadzby nenastal.“ Autori na základe dát Štatistického úradu porovnali vývoj cien dvoch skupín potravinových produktov, jedna skupina bola zo zníženou sadzbou a druhá nie. Ani takýto výsledok však nie je nepriestrelný, keďže predpokladá podobnú nákladovú štruktúru aj podobnú mieru konkurencie pri oboch skupinách produktov.

Samotné Ministerstvo pôdohospodárstva v roku 2016 uviedlo, že monitoring vývoja cien v obchodných reťazcoch tesne pred znížením dane z pridanej hodnoty (DPH) na vybrané potraviny neukázal žiadne problémy²⁹. Vtedajší minister Jahnátek vyhlásil: „Myslím si, že obchodníci veľmi zodpovedne pristúpili k zníženiu DPH a nedošlo k zneužitiu a neodôvodnenému zvýšeniu cien.“

Ministerstvo vtedy použilo metódu monitorovania cien vo vybraných prevádzkach. Ako sme však vysvetlili vyššie, táto metóda monitorovania koncových cien má k exaktnosti ďaleko. Nielenže nezohľadňuje zmeny cien nákladových položiek, ale ani marketingové výkyvy cien. Na fakt, že zníženie DPH sa nemusí opticky prejavíť v pultových cenách tovarov, upozornil aj štátny tajomník Ministerstva pôdohospodárstva Gabriel Csicsai³⁰: „Upozornil, že vývoj priemerných mesačných spotrebiteľských cien vybraných potravín na Slovensku za rok 2016 poukazuje na vysokú volatilitu cien, ktorá u mnohých položiek prevyšuje 10 % zníženie DPH. Poľnohospodárstvo je odvetvie, kde je volatilita cien všeobecne najmarkantnejšia. „Zníženie DPH sa prakticky

vôbec nemusí prejavíť v konečnej cene konkrétnej potraviny, prípadne sa prejaví iba nepatrne,“ poznamenal.“

Čo môže ovplyvniť cenu rožka?

Znížená DPH vo výške desať percent sa vzťahuje aj na čerstvé pečivo s hmotnosťou od 40 do 50 gramov. Na ilustráciu preto použijeme základný kameň slovenských raňajok: klasický 50 g rožok.

V súčasnosti sa jeho cena pohybuje okolo 0,08 eur. Cena bez DPH tak predstavuje 0,067 eur*. Následne aplikovaná 10 % sadzba by znamenala cenu 0,074 eur. Už tu vzniká prvý paradox. Koncová cena nemôže byť v zlomkoch centov. Preto by buď musela ostať nezmenená (0,08 eur), alebo klesnúť na 7 centov, čo by ale znamenalo pokles o 12,5 %, nie 8,3 %*.

V pekárstve sa od nového roka očakáva výrazné zvýšenie osobných nákladov, najmä vďaka značnej naviazanosti na minimálnu mzdu, či už cez pásma minimálnej mzdy a príplatky, keďže v pekárstve je vysoký podiel odpracovaných hodín zaťažených príplatkami (podľa vyjadrení sektora je to až 81 % odpracovaných hodín³¹). Samotní pekári hovoria³² zhruba o 13,5 - 15 % náraste osobných nákladov. Nevážený priemerný podiel osobných nákladov na celkových tržbách 5 najväčších pekární na Slovensku je 24,5%³³, pričom pri menších pekárňach má tento podiel tendenciu stúpať až nad 30 %. Na vykrytie zvýšených nákladov by tak potrebovali pekárne zvýšiť tržby o 3,3 - 3,7 %, menšie pekárne aj o viac ako 5 %.

Cena hlavnej vstupnej komodity (pšenice) je po veľkom júlovom poklese stabilná (posledný údaj ŠÚ SR z októbra). Je však pod úrovňou priemernej európskej ceny aj svetovej ceny (152 eur/tona verzus 175 eur/tona verzus 192 eur/tona). Európske aj svetové priemerné ceny vykazujú naviac v poslednom mesiaci rast. Podľa vyjadrení sektora sa nedá očakávať pokles cien múky, skôr rast – aj vďaka rastúcim cenám energií³⁴. Spotreba materiálu a energie tvorí pri vybranej skupine pekární 37,5 % tržieb. Pri 5 % náraste by si pokrytie týchto nákladov žiadalo takmer 2 % nárast tržieb.

Ak predpokladáme rovnomerné rozloženie nákladov na všetky výrobky, v prípade rožka máme konzervatívny predpoklad nárastu nákladov o 5 - 7 % na dodávateľskej úrovni. Ak by sa tieto náklady nemali premietnuť do ceny, obchodník by musel znížiť svoju maržu. Aj obchodník tak čelí rastúcim nákladom. Len rast osobných nákladov odhadujeme konzervatívne na 1,2 %. Pri veľmi nízkej hrubej marži okolo 4 % na vysoko konkurenčnom trhu sa dá nedá predpokladať výraznejšia kompenzácia cez maržu. Ak nepríde k zmene marketingovej pozície rožka v portfóliu predajcov, zníženie DPH prinajlepšom vykompenzuje rast nákladov.

**Pozor! Pri výpočte ceny bez DPH sa ľudia často dopúšťajú matematického omylu. Za základ berú cenu s DPH a z nej počítajú príslušné percentá. DPH však treba rátať s cenou bez DPH. V prípade rožka za 8 centov to znamená pultovú cenu vydeliť 1,2 (100 % cena + 20 % DPH). Zmena 20 % sadzby DPH na 10 % tak teoreticky znamená zníženie koncovej ceny nie o 10 %, ale o 8,3% (110 % / 120 %).*

Poznámky

- 1 Zloženie spotrebného koša domácností podľa ŠÚ
- 2 Konečná spotreba domácností (Household final consumption expenditure)
- 3 Konkrétne ich vymedzuje Príloha č. 7 k zákonu č. 222/2004 Z. z., v znení zákona č. 656/2006 Z. z
- 4 V tomto prípade využívame Food price monitoring tool od eurostatu, ktorý sleduje cely potravinový reťazec, teda nielen spotrebiteľské cenové indexy, ale aj cenové indexy výrobcov a poskytuje tak najkomplexnejší pohľad. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/prc_fsc_idx_esms.htm
- 5 Zdroj: https://www.google.com/publicdata/explore?ds=z5kpmhi08g4d40_&ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=i15&fdim_y=price_type:hicp&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country_group&idim=country_group:eu:non-eu&idim=country:sk&ifdim=country_group&tstart=1417474800000&tend=1569967200000&hl=en&dl=en&ind=false
- 6 Zdroj: https://www.google.com/publicdata/explore?ds=z5kpmhi08g4d40_&ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=anr&fdim_y=price_type:hicp&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country_group&idim=country_group:eu:non-eu&idim=country:sk&ifdim=country_group&tstart=1417474800000&tend=1569967200000&hl=en&dl=en&ind=false
- 7 <https://www.nbs.sk/sk/menova-politika/makroekonomicka-databaza/makroeconomicke-ukazovatele-graf>
- 8 http://www.nbs.sk/_img/Documents/_MesacnyBulletin/2019/protected/mb1019.pdf
- 9 http://www.nbs.sk/_img/Documents/_MesacnyBulletin/2019/protected/mb1119.pdf
- 10 www.mfsr.sk/files/archiv/76/Prezentacia_MV_sep2019.pdf
- 11 V roku 2018 to bolo 72,4% pre Lidl, 73,3% pre Billa a 77,9% pre COOP Nové Zámky. Zdroj: Finstat
- 12 V roku 2018 to bolo 7% pre Lidl, 10,5% pre Billa a 15,7% pre COOP Nové Zámky. Zdroj: Finstat
- 13 Túto položku nie je možné presne vyčísliť, udáva sa spolu s inými ako „Spotreba materiálu, energie a ostatných neskladovateľných dodávok“
- 14 Tesco, Lidl, Billa, Kaufland. Zdroj: Výpočty INESS na základe dát Finstat.
- 15 https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/commodity-price-dashboard_102019_en_0.pdf
- 16 https://www.mfsr.sk/files/archiv/76/Prezentacia_MV_sep2019.pdf
- 17 <https://www.grafton.sk/o-nas/medialna-zona/tlacove-spravy/na-rok-2020-prognoza-rastu-miezd-o-5-7-stieraju-sa-regionalne-rozdiely>
- 18 <https://cenazamestnanca.sk/cena-zamestnanca-dovolenka-sa-nerata/> (Projekt INESS)
- 19 Pre tieto účely nie je malý podnik definovaný počtom zamestnancov, ale ročným odberom elektriny pod 30 MWh
- 20 <http://www.urso.gov.sk/?q=node/629&language=sk>
- 21 Aj vzhľadom k rozdrobenosti systému centrálnych dodávok tepla je ťažké vypočítať relevantnú priemernú hodnotu
- 22 Sadzby pre mesto Košice tu <https://kosice.korzar.sme.sk/c/22275859/u-s-steel-sa-buri-vyssia-dan-mestu-ho-pripravi-o-miliony-eur.html>
- 23 Prieskum autorov
- 24 Štatistický „spotrebný koš“ vykáže nejakú všeobecnú cenu, napr. masla. Avšak v realite je spotrebný koš človeka, žijúceho v Petržalke v blízkosti desiatok obchodov iný, ako spotrebný koš človeka z horskej obce.
- 25 https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/19977/9/EA32_VAT_passthrough.pdf
- 26 <https://e.dennikn.sk/143372/ficove-znizenie-dph-zlacni-potraviny-len-nepatrne/>
- 27 <https://www.webnoviny.sk/nasvidiek/ceny-potravin-sa-po-znizeni-dph-podla-zakaznikov-nezmenili/>
- 28 https://nhf.euba.sk/www_write/files/veda-a-vyskum/casopisy/monitor-hospodarskej-politiky/Vnutro_MHP_06_17_web_ready.pdf
- 29 <http://mpsr.sk/?navID=1&id=9848&start>
- 30 <https://www.aktuality.sk/clanok/411381/gabriel-csicsai-odmerat-efekt-znizenej-sadzby-dph-na-potraviny-je-takmer-nemozne/>
- 31 <https://www.podnikajte.sk/pracovne-pravo-bozp/pekari-kritizuju-minimalnu-mzdu-na-rok-2020>
- 32 <https://index.sme.sk/c/22230558/cerstvy-chlieb-kazde-rano-je-v-ohrozeni-pekari-uz-nevladzu.html>
- 33 Finstat
- 34 <https://www.biznis.sk/article/cena-muky/5d95910fa7641a82ca74bc88>

Vydal: INESS – Inštitút ekonomických a spoločenských analýz
www.iness.sk

Autori: Martin Vlachynský
Rok vydania: 2019

Analýza bola vypracovaná s finančnou podporou Slovenskej aliancie moderného obchodu